

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

Оболенцев Валерій Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: hortisa70@mail.ru
ORCID 0000-0001-8360-8959

doi: 10.21564/2414–990x.134.78892
УДК 343.9

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У АНТИКОРУПЦІЙНОМУ КОМПЛАЄНСІ

Доводиться злободенність боротьби з корупцією в Україні. Обґрунтовується доцільність використання системного підходу у реалізації заходів антикорупційного комплаєнсу. Розкривається зміст та послідовність етапів системного аналізу цієї діяльності.

Ключові слова: системний підхід; антикорупційний комплаєнс; запобігання корупції.

Оболенцев В. Ф., кандидат юридических наук, доцент, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: hortisa70@mail.ru ; ORCID 0000-0001-8360-8959

Системный подход в антикоррупционном комплаенсе

Обращается внимание на актуальность борьбы с коррупцией в Украине. Обосновывается целесообразность использования системного подхода в реализации мер антикоррупционного комплаенса. Раскрывается содержание и последовательность системного анализа этой деятельности.

Ключевые слова: системный подход; антикоррупционный комплаєнс; предупреждение коррупции.

Вступ. За результатами дослідження громадської думки, проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 р., корупція входила до переліку найгостріших проблем і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків українців [13]. А за даними Індексу сприйняття корупції, прове-

деного Transparency International, у 2012-2013 рр. Україна посідала 144 місце серед 176 країн, в яких проводилися дослідження. Тож корупція, проникнувши у всі сфери життя, стала чи не головною причиною економічних і політичних потрясінь у сучасній Україні.

Аналіз літературних даних і постановка задачі дослідження. У вітчизняній кримінології існує чимало матеріалів щодо досліджуваного явища та заходів його запобігання. Зокрема, комплексною є робота Є. Невмержицького [7], в якій із застосуванням сучасних методів наукового пізнання розглянуто причини та умови корупції в Україні, соціально-економічний простір її поширення, особливості тенденцій в перехідному суспільстві, механізми протидії. Вітчизняні науковці також аналізували корупційні ризики у законотворчості України [3], стратегії запобігання корупційним правопорушенням [6], вивчали антикорупційні засади діяльності органів влади [1].

Не применшуючи значення вже існуючих напрацювань, маємо зазначити, що навіть за їх наявності проблема корупції в Україні не зникне. Тож вдосконалення заходів запобігання корупційним проявам ще тривалий час буде актуальним.

У цьому плані перспективним видається системний підхід, що вже неодноразово підтверджував свою ефективність у кримінології [10]. Його використання допомогло О. Є. Маносі здійснити системно-кримінологічний аналіз кількісно-якісних показників злочинності в Україні за період 1972–1995 рр. і продемонструвати системність зв'язків між структурними елементами злочинності, а також із зовнішнім середовищем – процесами суспільного життя. Системно, на засадах діяльнісно-людинномірного принципу дослідник розглянув також й заходи запобігання злочинності, зокрема – корупційної [5]. На основі системного підходу розкрив причинність у системі детермінант злочинності в цілому Б. М. Головін [2], а О. Г. Фролова дослідила практику кримінальних покарань в Україні [16].

Утім, узагальнення наведених та деяких інших джерел дають підстави стверджувати, що у розробці безпосередніх заходів запобігання корупції можливості системотехніки реалізовано недостатньо. Зокрема, до цього часу не здійснено системного аналізу ні цієї діяльності, ні самого явища-корупції.

Наші ж напрацювання щодо базових засад системного аналізу запобігання злочинності [8], генетичного та прогностичного аспектів цієї діяльності [9], системних факторів латентизації криміногенних чинників [11], обсягів охоронюваних суспільних відносин [12] підтверджують перспективність означеного напрямку досліджень. До того ж зараз саме системний підхід у п. 14 Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки [14] визначається як пріоритетний у запобіганні корупції в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування на основі результатів аналізу корупційних ризиків.

Мета нашої статті – обґрунтування базових засад системного підходу у заходах антикорупційного комплаєнсу суб'єктів приватної сфери.

Основна частина. Антикорупційний комплаєнс (англ. *compliance* – відповідність вимогам чи нормам) можна визначати як профілактику корупційних правопорушень у межах поточної діяльності суб'єктів (державних та недержавних). Для суспільства в цілому така робота є необхідною, оскільки забезпечує належне функціонування соціальних інститутів у рівних умовах правопорядку та конкуренції і убезпечує їх учасників від санкцій за порушення законодавства.

Сьогодні вважається, що системність є обов'язковою властивістю будь-якої свідомої діяльності людей – і задля пізнання світу, і задля його перетворення. Тож системний характер має і поточна діяльність суб'єктів приватної сфери, де реалізуються антикорупційні заходи, і самі ці заходи.

З урахуванням системного характеру заходів антикорупційного комплаєнсу можна окреслити засади їх системного аналізу. Вважається, що основною метою такої роботи є побудова узагальнюючої моделі взаємодії досліджуваного об'єкта з оточуючим середовищем у конкретній ситуації та розробка рекомендацій для досягнення цим об'єктом певної мети [4, с. 15]. Фактично це спосіб вирішення проблем у системах. Проблемою зазвичай прийнято вважати невідповідність бажаного та існуючого стану речей у системі. Йдеться про варіанти: 1) невідповідність цілям системи її структури, складу і процесів взаємодії окремих частин; 2) невідповідність функцій, параметрів та структури щодо призначення системи; 3) недоліки у взаємодії системи з середовищем [4, с. 27-28]. Вочевидь проблемою суб'єктів – систем, де реалізуються заходи антикорупційного комплаєнсу, є корупційні прояви у взаємодії із суб'єктами оточуючого середовища в умовах корупційних ризиків та при наявності конфлікту інтересів. Специфічним варіантом розв'язання вказаної проблеми можна вважати стан цих систем, при якому вони виконували б власні функції максимально ефективно відповідно до встановленого призначення.

У контексті системного аналізу діяльності досліджуваних суб'єктів – систем приватної сфери – заходи антикорупційного комплаєнсу мають розглядатися як одна з їх функцій. Функція – це зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин [4, с. 15]. У системному аналізі функцію об'єкта ототожнюють із обов'язками, задоволенням потреб. Фактично мова йде про перетворення призначення системи в дії. Ці дії можуть бути названі подіями, які реалізують призначення. Наприклад, головна функція автомобіля – перевозити вантаж, а його двигуна – крутити колеса [4, с. 29]. Тож заходи антикорупційного комплаєнсу можуть розглядатися як механізми перетворення господарського, освітнього, інформаційного й іншого призначення суб'єктів-систем (визначається корпоративними статутами, нормативними актами) в конкретну діяльність їх підрозділів, уповноважених на запобігання корупційним проявам у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Розуміння об'єкта-явища як системи означає: 1) представлення елементного складу, що породжує досліджувані властивості системи; 2) побудову термінологічного простору у вигляді набору первинних понять (сигнатур), пов'язаних із досліджуваними властивостями системи; 3) виявлення системоутворюючих від-

носин між елементами одного рівня системи та відносин між ієрархічними рівнями системи; 4) встановлення емерджентної (системоутворюючої) властивості системи, яке перетворює сукупність окремих компонентів на систему; 5) побудову комплексної кваліметричної моделі властивостей якості системи [4, с. 21].

Сам системний аналіз заходів антикорупційного комплаєнсу конкретних суб'єктів-систем за усталеною методикою має реалізовуватися в такій послідовності. Спочатку треба здійснити підготовчі процедури формального характеру – окреслити мету досліджуваного суб'єкта приватної сфери, його призначення та функції, кордони й оточення, сформулювати проблему та контекст її розгляду, визначити точку зору аналітика, мету і завдання системного аналізу. Далі має відбутися збір та опрацювання інформації про систему. Йдеться про чотири види аналізу: історичний (встановлення генетичного та прогностичного аспектів системи), предметно-морфологічний (встановлення елементів та структури, виявлення закономірностей зв'язків елементів системи та ступеня її складності), функціональний аналіз (розкриття внутрішнього та зовнішнього функціонування, встановлення адаптивної та адаптуючої активності). Насамкінець треба здійснити інформаційний аналіз системи [4, с. 24] – викласти інформацію про властивості інформації системи, її інформаційні потоки, процеси.

Маємо зауважити, що системний аналіз заходів антикорупційного комплаєнсу особливо конструктивним вбачається у зв'язку з можливістю використання отриманої інформації для моделювання корупційних ризиків та корупційних процесів. Моделлю вважається спеціально створений для зручності дослідження та вирішення проблеми матеріальний чи абстрактний об'єкт з потрібним ступенем подібності до модельованого об'єкта, адекватний цілям дослідження [15, с. 55]. Моделювання дозволяє наочно показати, як функціонує система, які процеси відбуваються в системі, як зробити, щоб система працювала найефективніше тощо.

У моделюванні заходів антикорупційного комплаєнсу вбачається прийнятним використання SADT-технології (Structured Analysis and Design Technique) – методології структурного аналізу й проектування складних організаційних і технічних систем, яку ми раніше вже використовували у розробці моделей злочинності та діяльності з її запобігання [8].

Висновки. Саме так, на наш погляд, можна обґрунтувати доцільність системного підходу у дослідженні корупції та окреслити засади системного аналізу заходів антикорупційного комплаєнсу. Результати застосування цієї методики на практиці стануть у пригоді суб'єктам приватної сфери у виявленні корупційних ризиків та ситуацій конфлікту інтересів, сприятимуть запобіжній діяльності правоохоронців.

Наведені тут дані є лише базовою інформацією для використання системотехніки у розглянутій сфері. У подальшому мають бути реалізовані дії згідно з етапами системного аналізу заходів антикорупційного комплаєнсу і побудована модель такої діяльності. Переконані, що така робота за умов належного використання її результатів сприятиме вирішенню проблеми корупції в країні.

Список літератури:

1. Антикорупційні засади діяльності органів влади : наук.-практ. посіб. / за ред. А. В. Роздайбиди. – Харків : Мадрид, 2014. – 364 с.
2. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. зб. – Вип. 1 (5). – 2014. – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirknik/_1.pdf.
3. Корупційні ризики у законотворчості України: моніторинг та перспективи подолання. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – 283 с.
4. Лямець В. І. Системний аналіз. Вступний курс / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.
5. Маноха О. Є. Системний аналіз в кримінології : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. Є. Маноха. – Київ, 1996. – 22 с.
6. Машлякевич Д. С. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні / Д. С. Машлякевич, О. М. Литвинов. – Харків : В деле, 2016. – 260 с.
7. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії / Є. В. Невмержицький. – Київ : КНТ, 2008. – 368 с.
8. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні / В. Ф. Оболенцев // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2015. – Вип. 130. – С. 155–161.
9. Оболенцев В. Ф. Генетичний та прогностичний аспекти запобігання злочинності та віктимізації [Електронний ресурс] / В. Ф. Оболенцев // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. вид. фахове Юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2015. – № 4. – С. 338–340. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/4_2015/103.pdf.
10. Оболенцев В. Ф. Історія використання системного метода в дослідженні властивостей злочинності / В. Ф. Оболенцев // Проблеми законності : зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. ун-т «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», 2013. – Вип. 121. – С. 149–158.
11. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження / В. Ф. Оболенцев. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – Харків : Видавець ФОП Віленський Л. М., 2012. – 117 с.
12. Оболенцев В. Ф. Правоотношения как объекты правовой охраны: содержание и количественные характеристики (по материалам статей разделов 1–6 Особенной части Уголовного кодекса Украины) / В. Ф. Оболенцев. – Харьков: ФЛП Иолтуховский В. Л., 2007. – 232 с.
13. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.
14. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 38. – Ст. 1146.
15. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. / К. О. Сорока. – 2-ге вид. – Харків : ФОП Тимченко, 2005.
16. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. / О. Г. Фролова. – Київ : АртЕк, 1997. – 208 с.

References:

1. Rozdajbida, A.V. (Eds.). (2014). Antykoruptsijni zasady diial'nosti orhaniv vlady [Anticorruption principles of activity of organs of power]. Kharkiv: Madryd [in Ukrainian].
2. Holovkin, B.M. (2014). Prychynnist u systemi determinatsii zlochynnosti [A causality in system of determination of criminality]. Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence, 1 (5). Retrieved from: http://nauka.jur-fcademy.kharkov.ua/download/el_zbirknik/_1.pdf [in Ukrainian].

3. Koruptsijni ryzyky u zakonotvorchosti Ukraini: monitorynh ta perspektyvy podolannia [Corruption risks of a law-making in Ukraine: monitoring and prospects of overcoming]. (2015). Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].
4. Liamets', V.I., Teviashev, A.D. (2004). Systemnyj analiz. Vstupnyj kurs [Analysis of the systems. Introductory course]. Kharkiv: KhNURE [in Ukrainian].
5. Manokha, O.Ye. (1996). Systemnyj analiz v kryminolohii [An analysis of the systems in criminology]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Mashliakhevych, D.S., Lytvynov, O.M. (2016). Stratehii zapobihannia i protydii koruptsii v Ukraini [Strategies of prevention and counteraction a corruption are in Ukraine]. Kharkiv: V dele [in Ukrainian].
7. Nevmerzhyts'kyj, Ye.V. (2008). Koruptsiia v Ukraini: prychny, naslidky, mekhanizmy protydii [A corruption is in Ukraine: reasons, consequences, mechanisms of counteraction]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
8. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini [Base principles of analysis of the systems of prevention of criminality in Ukraine]. Problemy zakonnosti – Problems of legality, 130 [in Ukrainian].
9. Obolentsev, V.F. (2015). Henetychnyj ta prohnostychnyj aspekty zapobihannia zlochynnosti ta viktymizatsii [Genetic and prognostichnyj aspects of prevention of criminality and viktymizacii]. Porivnial'no-analitychne pravo – Comparatively analytical right, 4. Retrieved from: http://www.pap.in.ua/4_2015/103.pdf [in Ukrainian].
10. Obolentsev, V.F. (2013). Istoriia vykorystannia systemnoho metoda v doslidzhenni vlastyvostej zlochynnosti [History of use of system method in research of properties of criminality]. Probl. zakonnosti – Problems of legality, 121 [in Ukrainian].
11. Obolentsev, V.F. (2012). Latentna zlochynnist': problemy teorii ta praktyky poperedzhennia [Latent crime: problems of theory and practice of warning]. Kharkiv: Vydavets' FOP Vilens'kyj L.M. [in Ukrainian].
12. Obolentsev, V.F. Pravootnoshenya kak ob'ekty pravovoj okhrany: sodержanye y kolychestvennye kharakterystyky (po materyalam stej razdelov 1–6 Osobenoj chasty Uholovnoho kodeksa Ukrayny) [Pravootnosheniya as ob'ekts of the law guard: contents and quantitative description (for the materials of articles of parts 1–6 of Special part of Criminal kodeks of Ukraine)]. Kharkov, FLP Yoltukhovskij V.L. [in Ukrainian].
13. Pro zasady derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v Ukraini (Antykoruptsijna stratehiia) na 2014-2017 roky: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 № 1699-VII [The law of Ukraine of 14 october 2014 No 1699-VII «About principles of public anticorruption policy in Ukraine (Anticorruption strategy) on 2014–2017»]. (2014, 14 October). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of Verkhovna Rada of Ukraine, 46 [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy schodo realizatsii zasad derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v Ukraini (Antykoruptsijnoi stratehii) na 2015–2017 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2015 № 265 [About claim of the Government program in relation to realization of principles of public anticorruption policy in Ukraine (Anticorruption strategy) on 2015–2017: The Postanova of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official announcer of Ukraine, 38 [in Ukrainian].
15. Soroka, K.O. (2005). Osnovy teorii system i systemnoho analizu: navch. Posibnyk [Bases of theory of the systems and analysis of the systems]. Kharkiv: FOP Tymchenko [in Ukrainian].
16. Frolova, O.H. (1997). Zlochynnist' i sistema kryminal'nykh pokaran' (sotsial'ni, pravovi ta kryminolohichni problemy j shliakhy ikh vyrishennia za dopomohoiu lohiko-matematychnykh metodiv) [Criminality and system of criminal punishments (social, legal and criminology problems and ways of their decision are by logiko-mathematical methods]. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].

Obolentsev V. F., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Criminology and Penitentiary Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: hortisa70@mail.ru ; ORCID 0000-0001-8360-8959

Systematic approach to anti-corruption compliance

The article points to the topicality of the phenomenon of corruption in Ukraine. Substantiates the feasibility of using a systematic approach in the implementation of anti-corruption compliance measures. The content and sequence of system analysis of this activity.

Anticorruption compliance it is possible to determine as a prophylaxis of corruption offences within the limits of current systems is perspective. Measures of anticorruption are the function of subjects of private sphere. Sequence of analysis of the systems of measures of anticorruption compliance. At first carry out preparatory procedures of formal character outline the aim of the investigated subject of private sphere, his setting and function, borders and surroundings, formulate a problem, context of her consideration, determine the point of view of analyst, aim and task of analysis of the systems.

Farther carry out collection and working of information about the system. Conduct four types of analysis. Historical – set the genetic aspect of the system. In morphological set elements and structure, find out conformities to law of connections of elements of the system and degree of her complication. Functional analysis and adapting activity. Farther carry out informative description of the system. Lay out information about properties of information of the system, her informative streams.

The analysis of the systems of measures of anticorruption compliance allows to design corruption risks and corruption processes. A design allows evidently to show functioning of the system, processes in the system.

Keywords: systematic method; anti-corruption compliance; prevent corruption.

Надійшла до редколегії 22.08.2016 р.